

Светлана Слијепчевић Бјеливук*
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ДНЕВНА ДОЗА ПОГРЕШНИХ УВЕРЕЊА О НОВИМ РЕЧИМА – ПИТАЊЕ ПОУЗДАНОСТИ НА ПРОФИЛИМА О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ НА ИНСТАГРАМУ**

Новоречје, 2024, бр. 11

Након експанзије Фејсбук група, Инстаграм је постао доминантна друштвена мрежа за популаризацију науке уопште, те самим тим и језичке културе. По угледу на такмичења у другим земљама, неколико профила на овој мрежи промовисало је и/или организовало избор за најбоље нове речи. Циљ овог рада јесте, на материјалу објава и коментара о новим речима, указати на различите језичке заблуде о употреби и стварању нових речи (при чему, у обзир узимамо све категорије нових речи – новостворене речи (окационализме), неологизме, англицизме/англобализме итд.). Испитивање ставова говорника српског језика о новим речима може послужити за формирање стратегије представљања ове теме на друштвеним мрежама уопште како би се језичка култура заиста популаризовала у складу са научноутемељеним принципима.

Кључне речи: српски језик, неологија, нове речи.

Последњих неколико година све интензивније се пажња усмерава на нове речи, које су у великој мери промениле свој животни циклус и брзину преношења из језика у језик, посебно у јавни дискурс (Новокмет 2022); један број радова посвећен је изборима за реч године, који су такође предмет интересовања и јавности и научних истраживања (Драгићевић 2016, Ајдачић 2022, Лазих-Коњић 2022, Новокмет 2023а, 2023б, 2024). Избори за реч године, како се показало на основу такмичења које организују званичне институције на англосаксонском говорном подручју, одраз су кул-

* s.slijepcevic@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9528-1970

** Овај рад финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација - Републике Србије према Уговору број 451-03-66/2024-03/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

туролошке, политичке, економске и социолошке климе, често не само на том подручју, већ и у читавом свету јер су у типичном случају неологизми који се убрзано шире (Новокмет 2024: 80). У словенском свету речи године бирају се у Хрватској од 1993. године,¹ у Чешкој од 2006., у Русији је започето годину дана касније, у Пољској од 2011., у Украјини од 2013. и у Словенији од 2016. године (Ајдачић 2022). Још Р. Драгићевић 2016. године примећује да критеријуми за избор речи године нису увек лингвистички, већ маркетиншки, политички и сл. (Драгићевић 2016: 139–140), док Милица Михаљевић указује на негативне реакције у јавности и медијима када је избор за реч године у Хрватској у питању (Mihaljević 2022: 14), али истиче и специфичности овог такмичења у односу на остала, доносећи другачије ставове у погледу критеријума у односу на Р. Драгићевић: често су објективни критеријуми нпр. корпусне потврде, анкете и сл.; не измишљају се нове речи и то не мора бити нужно новотворена реч него се тражи реч која је обележила претходну годину итд. (Mihaljević 2022: 26). У Словенији се пак одржао првобитни концепт, широко распрострањен: бира се сасвим нова реч (новостворена или стара с новим значењем или стара која се, због друштвених околности, изнова активирала) (Klemenčić 2022: 42), дакле, доминантан критеријум при избору јесте реч као одраз актуелне друштвене климе.

Првим избором сличног типа у Републици Србији може се сматрати избор за најлепшу реч српског језика у оквиру манифестације *Март: месец српског језика*, коју од 2022. године организује Друштво за српски језик и књижевност. Циљ овог такмичења био је да се ученици средњих и основних школа подстакну на размишљање о свом језику (Драгићевић 2022: 28), а намерно је избегнуто такмичење за *реч године* с истицањем да су „резултати таквих избора уско везани за осиромашену савремену културу, чије симболе данас представљају фотографије само себе (селфи), електронске цигарете (вајп), гледање више епизода једне серије у континуитету (бинц-вочинг) и сличне манифестације испразног провођења времена и живота” (Драгићевић 2022: 29). Такмичење за реч године 2023. године, организовано у сарадњи Филолошког друштва „Речи” и часописа „Новоречје”, најприближније је концептуално такмичењима у свету и региону. У оквиру овог такмичења бирају се речи у трима категоријама: Реч године, Нова реч године и Лажиреч године. Истовремено, Мала библиотека из Лондона организовала је такмичење за најбољу нову реч, али су концепт и циљ овог такмичења били другачији: бира се реч која би могла за-

¹ С тим да између 1995. до 2005. није било овог такмичења (према Mihaljević 2022: 18).

менити неки англицизам или англобализам или реч која има недвосмислено словенско порекло.

С развојем друштвених мрежа, некадашње форуме и ћаскаонице (испитиване на материјалу српског језика у Радић-Бојанић 2005) пре десетак година замениле су групе и странице посвећене популаризацији језичке културе, те су тако и постале предмет лингвистичких истраживања (Слијепчевић, Новокмет 2012). У последњих неколико година Инстаграм се профилисао као доминантна мрежа (у односу на претходну популарност Фејсбука и Твитера), на којој се комбинују слика, видео и текст како би се у што краћој форми обрадио неки садржај. Због тога смо се определили да корпус за ово истраживање преузмемо с ове друштвене мреже. Неколико профила на Инстаграму промовисало је и/или учествовало у организацији избора за нове речи и/или речи године. Циљ овог рада јесте, на материјалу објава и коментара о новим речима, указати на различите језичке заблуде о употреби и стварању нових речи (при чему, у обзир узимамо све категорије нових речи – новостворене речи (оказионализме), неологизме, англицизме/англобализме итд.). Под језичком заблудом подразумевамо свако погрешно и/или лаичко уверење у вези са новим речима, начинима њихове употребе, настанка, значења и сл. За корпус је узет временски опсег од годину дана од 20. новембра 2023. до 20. новембра 2024. године, а претраживање је урађено према хештеговима *речгодине*, *новаречгодине*, *најбољановареч*. У обзир нису били узети коментари кратког експресивног садржаја (типа: Супер!, Сјајно!, Одлично! и сл.), зато што је циљ био испитати детаљније формулисане ставове према изборима за нове речи и новим речима које се током њих предлажу. Сакупљено је 97 коментара, од којих ћемо током анализе изабирати репрезентативне као илустрацију одређених ставова.

На основу кратких коментара, али и броја дељења објава, може се рећи да начелно доминира афирмативни став према такмичењима. Како су у фокусу овог рада заблуде, издвајамо оне коментаре којима се промовишу погрешна уверења. Језички митови и заблуде у фокусу су истраживања и светске и домаће лингвистике (Bauer, Trudgill 1998, Ћосић 2022), при чему се као доминантни фактори за ширење заблуда издвајају различити политички и културолошки упливи (нпр. уверење да Америка и медији кваре енглески језик, да под утицајем техничко-технолошког напретка деца више не могу да говоре и пишу коректно и сл.).

У нашем се корпусу издваја група коментара који су, подстакнути такмичењем Мале библиотеке из Лондона и објавама у вези са њим, усмерени на резолутни језички пуризам.

1) Скоро сам налетео на енглеску реч 'combine harvester', што је у преводу на српски, вишенаменски вршач/жетелац тј врше/жање више врста усева, зато је 'com-

bine' harvester, а код нас се одомаћио назив комбајн, што нема везе са везом. Сви народи имају проблем да дају име технолошким достигнућима без коришћења туђица, али ми баш заостајемо.

2) Ето прилике да се мало размисли о језику који се користи у разним гранама привреде, у пољопривреди, занатству итд. Хвала на коментару.

3) Drogerija за prodavnicu kozmetike i kućne hemije. Reč je francuskog porekla ali je ružna. Samo treba smisliti domaći prevod za drogeriju ali ja ne umem

4) Koja bi bila замена за bojler (boil, ključati)?

5) Изворно глагол "варити" "сварити" значааше изкључиво "kuhati" (што је узгред германизам) а не "пробавити / пробављати јело". Ако бисмо ту ријеч "варити" опет употребљивали онако како то наши предци њекада правилно чињааху, онда бисмо лако могло рећи водовар за котал у којем се вари вода, на примјер вода за кафу. А bojler бисмо могли назвати "водогреј" или "водогрејач", или пак купатилски водовар.

6) Zašto su nagrade u evrima? Tražimo srpsku reč pa neka bude nagrađena dinari-
ma

7) edukacija umesto obrazovanje ili usavršavanje; event a lepše je događaj ili svečanost, printovanje a imamo odštampati; umesto legit kaže se opravdano

8) Компјутер. Имамо савршену реч, рачунар. Јер заиста, свака акција/активност је у основи нека рачунска операција

9) Међудејство, заблуђен, многобрижије, милодаран су врло добре и већ постоје у старијој књижевности и говору. Хвала што сте нас подсетили на мање познато име Милодарка, на Његошев стих у којему се пита ће је народ заблудио, на црквенословенски и слично. Најбоље су ове НОВЕ ријечи већ провјерене а помало заборављене.

10) Бекхенд, форхенд, дропшот, смеч, рекет, меч...Јесте ли размишљали о томе како би ови изрази могли да се „преведу” на српски?

11) Одлична објава, такође добронамеран предлог да смањимо туђице ако већ имамо своје речи, користимо их. Уместо мотивација реците надахнуће, будите дах, сетите се јер ко се сети, тај и зна

Једна група коментара, према употреби емотивно експресивне лекси-
ке, показује острашћеност корисника Инстаграма у погледу ове теме:

12) Pogledala sam drugu stranu, ne takmičim se, napisala sam koje me reci izlu-
djuju

13) Када чујем реч ТРИГЕРОВАТИ најежим се.

Неретко се оваква острашћеност базира на идеји да нове речи скрнав-
е језик, али се то уверење екстраполира на читав народ, културу и сл.

14) Mene ugrožavaju te neke nove reči, tipa psihološkinja zapravo mi smetaju. I to uopšte nema nikakve veze sa izjednačavanjem neкаквих квази права već sa razjebava-
njem i ono malo srbskog što nam je ostala. Izvinjavam se na prostakluku

15) Намерно скрнављење језика. Због чега?

16) Skrnavljenje jednog od najlepših jezika na svetu. Ovo je užas liči na hrvatski
□.

17) Ово треба забранити. Шта ће нам нове речи? Треба да вратимо архаиз-
ме. Прављење новог речи је веома опасна ствар по сам језик и народ који га гово-
ри.

18) Чеге се паметан стиди, тиме се луд поноси! Нећу ништа рећи о познавању језика наведене професорице српског нити о "хрватском" па још лингвисти. Једино ћу подсетити на духовну лијеност и незнање. српски се каже- отвори под косину, отвори га укосо! То је заиста буквално преведено, сваки зидар у црну гору овако ће рећи а камо ли школована жена. ПОД КОСИНУ, мила, нека ти нагиб

19) Molim vas, ne kvarite nam naš divan jezik.

20) Sramota me је u ime svih govornika srpskog jezika, trenutnih i budućih.

21) Измишљање нових речи је одвратно, прави кич и шунд.

22) Ви што измишљате ове речи, знају ли вам кући да се дрогирате?

Овакви коментари осим изражавања емоција аутора садрже и увреде изречене преко фраза народног и разговорног карактера и реторског питања (*Чеге се паметан стиди, тиме се луд поноси; знају ли вам кући да се дрогирате?*), осуду (*Срамота ме је у име свих говорника српског језика, тренутних и будућих*), молбу (*Молим вас, не кварите нам наш дивни језик*) и сл. на рачун аутора објаве.

У појединим коментарима проналази се и лаичко тумачење језичких процеса (нпр. творбе речи), с позивањем на језичко осећање, дух језика и сл.:

23) Питам се ко износи овакве предлоге. Предпостављам неко веома удаљен од духа и познавања српског језика. Уколико се без некога или нечега не може, то је досад било Неопходно или ако вам се више допада Нужно. Енглези користе 2 ријечи, можемо и ми казати нужно имати, обавезно имати, неопходно имати, или обавезујуће рецимо. без овога безнеможа могу једнако као без околонућног кишопишача или околотрбушног панталондржача. тачно га је склепао под морање, силом на срамоту.

24) Све речи су прави смућак. Одговор: Kako koja, nekad је i u redu imati pozajmljenicu ako reč nema odgovarajući prizvuk u prevodu

25) Безнемож, није лоше. Мада већ имамо - неопходно. Утицајнер, мало звучи немачки тај додатак -нер. Некако већина звучи пребуквално преведено. Мало и банално. Можда је само ствар навике. Енглеске речи су се одавно одомаћиле, требало је раније реаговати...

26) можда вратно, вратло (оно чиме се враћа лопта) - то са "ник" бих оставио за људе јер имамо апстратних суфикса за творбу. Можда и млатно/млатао/метао/метно (коментар на објаву *Нова реч за рекет?*)

27) За депресију може и бедак. То и користимо. Флешбек, прохујак... Прохујало је нешто што је прошло. А флешбек је враћање у прошлост, можда је прикладније подсећај. Млкотрес је банално. Засцење, онако; запозорје није лош предлог. Сусрамље, не знам. Можда је и непријатност довољно јасно. Свиђ, занимљиво. Прикачица, онако. Можда једноставно додатак. Или баш, прикачак. Памтило, звучи као надимак. Можда пре ознака, означаивач.

Овај тип коментара садржи и уверење да естетски критеријум треба узимати у обзир при процени речи, па се говори да је о томе да је нека реч *лепа, занимљива*, да звучи као *надимак/немачки/банално*, да речи могу имати *одговарајући призвук* итд. Овакви коментари засновани су на субјективној процени аутора и не садрже никакву аргументацију, али пружа-

ју увид у то на који начин се о језику размишља. У ову групу долазе и следећи, којим се заговара протеривање туђица, као нечег опасног по језик:

28) Сномиље и милодаран су по мени најлепше. Без обзира ко буде победио, треба искористити и оне речи које нису ушле у ужи избор. Циљ је очистити српски језик од туђица. Задњи је час за спас нашег језика

29) lepi su vam i vrlo inspirativni neki primeri, ali je "obezrođenje" kao prevod za genderism potpuni promašaj, jer genderism uopšte ne znači nešto takvo (niti ima veze s bespolnošću)

Корисници Инстаграма често изражавају сумњичавост у погледу употребе и извора. Као реакција на предложену реч године *мајданизација*, јавља се следећи коментар:

30) Vama su Vodka Zaharova i Nambija Šapić relevantni izvori/primeri ???! Ко-медиа

док се на реч *непребол* јавља следећи:

31) Šta je tačno neprebol i kako je to riječ godine? Bukvalno nisam čula nikoga da je izgovara.

У ову групу коментара долазе и следећи:

32) Sačuvaj Bože. ništa ne razumem! Ja radim sa decom vrtićkog uzrasta, te HVALA BOGU njih do 6 godine mi i učimo kako da se lepo i pravilno izražavaju, a posle kad krenu u školu, Bog neka im je u pomoć...

33) Шта значе ове речи? Да ли можете да дате објашњење? (реакција на речи књиголовка, поезирање, миродушје)

Овакви коментари показују неразумевање динамике развоја језика, јер подразумевају да је учесталост употребе и разумевање појединца критеријум за промену лексичког система. Такође, може се претпоставити да је упитаност у вези са изворима последица уверења да је једини релевантан извор за богаћење речника књижевно дело.

Сумње у регуларност и релевантност такмичења изражене су у следећим коментарима:

34) Ако већ желимо да се бавимо новим речима требало би да ми то и организујемо. Овако нам лобисти из иностранства „предложе“, а сви пренесу као да су то прихваћене нове речи.

35) Aaaa pa izgleda da su i oni u "trendu", pa verovatno zato. Mene zanima ko je dobio i koliko love za ovu suptilnu propagandu...

36) Ванприродан. Ванустанован. Али агендиран. (реакција реч ванродан)

37) тихољубље, иако милозвучна реч, ипак пре значи љубав према тишини, тиховању. Као што се философија преводи речју мудрољубље, филокалија доброљубље... Не знам ко ће да крају и да ли ће уопште да потврди, верификује значење ових речи, али сумњам да би неки језикознацац прихватио овде понуђено значење речи тихољубље

38) Може да буде гомила разлога. Сад на пример хоће торлачки говор да одцепе, можда хоће да затру старе речи, онда се лако манипулише. Ти сад мораш да

враћао човекову свест у старе облике да би могао да почнеш да му објашњаваш нешто. Није безазлена ствар.

39) Mislim da treba bolje kontrolisati reči koje već postoje. Cilj je osmisлити nove a "mnogobrižje" i još po neka reč već postoje i upotrebljavaju se a osobe koje su ih poslale nisu idejni tvorci istih! Izgleda da su neki ljudi spajali reči koje postoje i dodavali ih anglicizmima za koje misle da im odgovaraju... Tako da su neki samo pridodali postojećim rečima još jedno različito značenje, ne mareći što se ona već nalazi u rečniku, a ustvari pokazali su samo veliku dozu neozbiljnosti prema ovom lepom i kreativnom takmičenju.

40) Samo još da se objave imena predlagача i usvajača, pa da imamo listu ljudi koji oskrnavišе srpski jezik

Као што се из коментара види, корисници Инстаграма доводе у питање регуларност такмичења повезујући га са политичким активностима, али и стручност жирија. Донекле се може разумети упитаност везана за стручност, јер такмичење које организује Мала библиотека из Лондона нема истакнуто ни на једном месту имена чланова жирија, једино се на профилу Јелене Братић налази да је она председник такмичења. С друге стране, такмичење које организују Филолошко друштво „Речи” и часопис „Новоречје” има транспарентно истакнут правилник, као и чланове жирија. Међутим, временско поклапање (сам крај године) резултује мешањем ових такмичења од стране корисника Инстаграма.

Закључна разматрања

У овом раду истражени су ставови о новим речима на примеру друштвене мреже Инстаграм, узимајући у обзир коментаре и реакције на предлоге за нове речи. Као доминантне заблуде у вези са новим речима издвајају се три тематске групе: једна која се односи на језички пуризам, и та група укључује критике према туђицама (корисници изражавају став да су поједине речи попут *компјутер* или *ивент* неприхватљиве, а истичу и да ове речи скрнавe српски језик; и друга група коментара којима се показује неразумевање односа између друштвеног контекста и функција нових речи, заправо, опште неразумевање динамике промена у лексичком систему и повезаности нових речи са савременим друштвом (у ту групу спадају ставови којима се изражава сумња у оправданост постојања речи, сумња у извор и употребу и сл.); трећу групу чине коментари у којима се изражава сумња у релевантност такмичења. При анализи издвојили смо подгрупу коментара (тематски припојену првој) који садрже емоционалне реакције корисника Инстаграма како бисмо показали колики је емотивни набој када је реч о овој теми.

Овом анализом показује се да је, при представљању нових речи на друштвеним мрежама и у јавном дискурсу уопште, неопходно поћи од детаљнијег образложења процеса и фактора који условљавају настајање и

опстајање нових речи, с посебним освртом на њихову повезаност са савременим друштвом. Такође, показује се да већина коментара изражава отпор према променама, базиран на уверењу кварења и нарушавања постојећег система, те би с тим увидом требало приступити теми неопходности и корисности нових речи. На крају, критички тон који се у коментарима јавља може се и прихватити као заједнички именитељ лингвистима и ауторима коментара, јер се само критичким односом према новим речима и транспарентношћу у погледу правила такмичења за избор нових речи може градити кредибилитет.

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдачић, Дејан 2022. Пољски конкурси за реч године и реч године младих. *Новоречје* 7, 54–67. [<https://www.reci.org.rs/2022/08/26/br-7-2022/>] приступљено 12. 11. 2024.
- Bauer, Laurie, PeterTrudgill (eds.) 1998. *Language Myths*. Penguin Publishing Group.
- Драгићевић, Рајна 2016. О речима године и лексичком планирању српског језика, у: С. Танасић (ур.). *Зборник Института за српски језик САНУ. 3, Српски језик и актуелна питања језичког планирања*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 137–145.
- Драгићевић, Рајна 2022. О избору најлепше речи српског језика међу ученицима. *Новоречје* 7, 28–39. [<https://www.reci.org.rs/2022/08/26/br-7-2022/>] приступљено 12. 11. 2024.
- Klemenčič, Simona 2022. Slovenska akcija „Beseda leta“, *Новоречје* 7, 40–43. [<https://www.reci.org.rs/2022/08/26/br-7-2022/>] приступљено 12. 11. 2024.
- Лазих-Коњик, Ивана 2022. Модерне појаве у неолошким проучавањима – иницијатива за покретање избора за реч године у српском језику у оквиру часописа „Новоречје“. *Новоречје* 7, 67–83 [<https://www.reci.org.rs/2022/08/26/br-7-2022/>] приступљено 12. 11. 2024.
- Mihaljević, Milena 2022. Riječ godine – mogući pristup – primjer hrvatskoga. *Новоречје* 7, 13–27 [<https://www.reci.org.rs/2022/08/26/br-7-2022/>] приступљено 12. 11. 2024.
- Новокмет, Слободан 2022а. Реч године (вакс) у српском јавном дискурсу. *Полемике и избори, Сборник с доклади от Междунaродна конференция, Петна-десети славистични четения*, София, 16-18. Јуни 2022 г., 276–285.
- Новокмет, Слободан 2022б. Да ли речи године морају да буду речи? *Новоречје* 7, 44–52. [<https://www.reci.org.rs/2022/08/26/br-7-2022/>] приступљено 12. 11. 2024.
- Новокмет, Слободан 2023а. Неологизми бирани за реч године на енглеском говорном подручју и њихова представљеност у српском лексичком систему. *Научни састанак слависта у Вукове дане 52/1*, 317–328.

- Новокмет, Слободан 2023б. Преводи компјутерских и интернетских термина на српски језик – актуелна питања и проблеми. *Књижевност и језик* LXX/1, 27–38.
- Новокмет, Слободан 2024. Реч године *гаслајтинг* у српском јавном дискурсу. *Српски језик између стандарда, супстандарда и дијалекта*, ФИЛУМ, Крагујевац, 79–88.
- Радић-Бојанић, Биљана 2005. Граматичке особине дискурса електронских ћаскаоница. *Наш језик* 36, 1/4, 6–15.
- Слијепчевић, Светлана, Слободан Новокмет 2012. О језичким недоумицама корисника друштвене мреже Фејсбук. У: В. Мишић Илић, В. Лопић (ур.), *Језик, књижевност, комуникација. Језичка истраживања*, Ниш: Филозофски факултет, 199–212.
- Ћосић, Павле 2022. *Језичке недоумице: заблуде и митови*. Нови Сад: Прометеј.

Svetlana Slijepčević Bjelivuk

Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts,
Belgrade

A DAILY DOSE OF MISCONCEPTIONS ABOUT NEW WORDS – THE ISSUE OF RELIABILITY ON SERBIAN LANGUAGE PROFILES ON INSTAGRAM

Summary

After the expansion of Facebook groups, Instagram has become the dominant social network for the popularization of science in general, and thus of linguistic culture as well. Inspired by competitions in other countries, several profiles on this platform have promoted and/or organized contests for the best new words. The aim of this paper is to highlight, based on posts and comments about new words, various linguistic misconceptions regarding the use and creation of new words (taking into account all categories of new words—newly coined words (occasionalisms), neologisms, Anglicisms/Angloglobalisms, etc.). Examining the attitudes of Serbian language speakers toward new words can serve as a basis for developing a strategy for presenting this topic on social networks in general, in order to truly popularize linguistic culture in accordance with scientifically grounded principles.